

שמיטה דאורייתא או דרבנן

הרב ינון צדוק

מבוא

במאמר זה ננסה לסקור בע"ה את הסוגייה האם שמיטה נוהגת כיום מדאורייתא או מדרבנן לשאלה זו ישנם גם כמה השלכות בדיני שביעית. הנושא הראשון שעליו תשפיע השאלה הוא בדיני ספיקות בשמיטה האם נכריע לחומרא או לקולא, מכיוון שאם שמיטה נוהגת מדאורייתא אז אנו הולכים אחר הכלל שספק דאורייתא לחומרא, ואם שמיטה מדרבנן יהיה אפשר להקל יותר בספיקות מכיוון שהולכים אחר הכלל שספק דרבנן לקולא. נושאים נוספים שעליהם תשפיע שאלה זו הם תקנת פרוזבול¹, וכן על תקנת היתר המכירה ועל שאלות נוספות.

מחלוקת רבי וחכמים האם שמיטה תלויה ביובל

במסכת מועד קטן² מובאת מחלוקת רבי וחכמים בשאלה האם ישנה תלות בין מצוות שמיטה למצוות יובל. לדעת רבי מצוות השמיטה תלויה מהתורה במצוות היובל וממילא כאשר אין היובל נוהג גם מצוות שמיטה אינה נוהגת מהתורה. לעומתו חכמים חולקים וסוברים ששמיטה אינה תלויה ביובל ולכן גם כאשר היובל אינו נוהג שמיטה נוהגת מהתורה³. יוצא שלדעת רבי צריך לבדוק אם היובל נוהג מהתורה ומהם התנאים הנדרשים לשם כך כדי לדעת האם שמיטה נוהגת מהתורה.

תנאי היובל

1. מכיוון שכפי שיתבאר לקמן הלל תקן פרוזבול רק לזמנים שבהם שמיטה נוהגת מדרבנן.
2. דף ג.
3. רש"י בגמ' בגיטין לו. מציין שישנה מחלוקת מקבילה למחלוקתם של רבי וחכמים בין התלמוד הירושלמי לבין מדרש תורת כהנים (ספרא) שהתלמוד הירושלמי הולך בשיטתו של רבי שיש קשר בין היובל לבין השמיטה וכאשר אין היובל נוהג גם השמיטה אינה נוהגת אולם בתורת כהנים מבואר כשיטת חכמים שגם כאשר היובל אינו נוהג שמיטה נוהגת מהתורה.

הגמ' במסכת ערכין⁴ מבארת שהתנאים הנדרשים לקיום מצוות היובל מהתורה הם 1. כל עם ישראל נמצא בארצו 2. שכל השבטים יושבים בנחלותיהם ואינם מעורבים זה בזה.

"דתניא: משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן; יכול היו עליה והן מעורבין, שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, יהא יובל נוהג? תלמוד לומר: לכל יושביה, בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין"

יוצא מכאן שלדעת רבי מכיוון שמצוות השמיטה תלויה ביובל כדי ששמיטה תנהג מהתורה נדרשים שני תנאי היובל: שכל עם ישראל ישב בארצו וכן שישבו כל שבט בנחלתו ולא מעורבים זה בזה. וכאשר לא מתקיימים תנאים אלו אין היובל נוהג מהתורה וממילא גם מצוות שמיטה.

בירור דעת האמוראים במחלוקת רבי ורבנן

נאמר בגמרא (גיטין לו, א):

הלל התקין פרוסבול וכו'. תנן התם: פרוסבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבדך בליעל וגוי, עמד והתקין פרוסבול; וזה הוא גופו של פרוסבול: מוסרני לכם פלוני דינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים. ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא; דתניא, רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים; ותקינו רבנן דתשמט זכר לשביעית. ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול. ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינו רבנן דתשמט? אמר אביי: שב ואל תעשה הוא. רבא אמר: הפקר ב"ד היה הפקר.

בגמ' זו מובאת תקנת פרוסבול שהתקין הלל:

תנן התם פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגוי עמד והתקין פרוזבול.

הגמ' מקשה איך הלל יכול לתקן תקנה שגורמת לכך שהחובות לא ישמטו בשביעית ובכך היא עוקרת את דין התורה ששביעית משמטת את החובות? ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא.

הגמ' מביאה את תירוצו של אביי, שהלל סובר כדעת רבי שלמד מהפסוק וזה דבר השמיטה שיש קישור בין שמיטה לבין היובל וכאשר אין היובל נוהג מהתורה גם השמיטה אינה נוהגת מהתורה. מכיוון שבזמן הלל היובל לא נהג מדאורייתא שהרי לא היו רוב עם ישראל בארץ בנחלותיהם גם השמיטה נהגה רק מדרבנן⁵ ולכן תקנת הלל לא עקרה את דין התורה.

אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא רבי אומר וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים ותקינו רבנן דתשמט זכר לשביעית ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה עמד והתקין פרוזבול.

הגמ' ממשיכה לקשות אם מדובר על זמן שאין שביעית נוהגת מהתורה יוצא שמהתורה החובות לא נשמטים כיצד היו יכולים לבוא חכמים ולתקן שהחובות כן ישמטו?⁶

ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינו רבנן דתשמט?

אביי מתרץ את קושיית הגמ' בכך שחז"ל תקנו דבר זה בשב ואל תעשה מכיוון שמשמעות תקנתם שהחוב יישמט היא שהלווה לא צריך להחזיר למלווה את ההלוואה וממילא על ידי כך החוב נשמט.

5. ע"פ הסבר רש"י בגמ', לר"ת יש הסבר אחר בדבר ואכמ"ל.

6. ועל ידי כך להפסיד את המלווים.

ויש כוח ביד חכמים לתקן תקנות נגד דברי תורה כאשר דבריהם מבטלים את דברי תורה בשב ואל תעשה⁷
אמר אביי: שב ואל תעשה הוא.

רבי מתיר את קושיית הגמ' בכך שמכיוון שמדובר בעניין ממוני יש כוח ביד חכמים להוציא ממון מאדם למרות שע"פ דין תורה הוא שייך לו ולכן כאן חכמים קובעים שלמרות שע"פ דין תורה הכסף שהולווה היה צריך לחזור למלווה הוא יישאר ביד הלווה.
רבי אמר: הפקר ב"ד היה הפקר.

מגמ' זו עולה שאביי מקבל את דעת רבי להלכה שמכיוון שמצוות שמיטה תלויה ביוכל ישנם תקופות שבהם שמיטה אינה נוהגת מהתורה ולכן תקנת פרוזבול שתקן הלל יש לה תוקף.
הואיל ותקנת פרוזבול עוקרת דין תורה כאשר השמיטה נוהגת מהתורה תקנה זו אינה יכולה לחול.

מחלוקת רש"י ותוס' בדעת רבי

נשאלת השאלה האם רבי מודה לאביי שתקנת פרוזבול מתאפשרת רק כשאר שמיטה נוהגת מדרבנן?⁸
או שתירוצו של רבי שיש יכולת בידי חכמים להוציא ממון גם נגד דין תורה נכונה גם לשאלה הראשונה ששאלה הגמ' איך הלל תקן ששביעית לא תשמט נגד התורה שצוותה ששביעית משמטת כספים?
בשאלה זו נחלקו רש"י ותוספות.

7. כמו שמצינו לגבי שתי מצוות עשה: תקיעת שופר ונטילת לולב כאשר יו"ט חל בשבת שבטלו אותם חכמים מתוך חשש שיטלטל ברשות הרבים והדבר מתאפשר מכיוון שהתקנה מתקיימת בשב ואל תעשה.

8. לשאלה זו יש משקל גדול כאשר נרצה לברר כיצד נפסקה ההלכה מכיוון שהכלל הוא שבמחלוקות אביי ורבי בכל הש"ס הלכה כרבי חוץ משישה מקרים (יע"ל קג"ם) ולכן אם רבי מודה לאביי שהלכה כרבי ולא כרבנן ממילא להלכה דעת רבי נפסקה ששביעית אינה נוהגת מהתורה כאשר אין היובל נוהג.

דעת רש"י: רש"י מבאר שתירוצו של רבא אינו מגיע על השאלה השנייה של הגמ' איך חכמים יכולים לתקן שמיטת כספים מדרבנן כאשר היא אינה נוהגת מהתורה.

אלא על השאלה הראשונה של הגמ' איך הלל תקן פרוזבול הרי מהתורה כל החובות נשמטים בסוף השנה השביעית.

ועל כך מתרץ רבא שיש כוח ביד חכמים להוציא ממון נגד דין תורה ולכן גם כששביעית נוהגת מהתורה עדיין היה יכול הלל לתקן פרוזבול ולגרום לכך שהלווים יאלצו להשיב את הכסף למלווים.

ולכן יוצא שתירוצו של אביי יכול לעלות גם לדעת רבנן שסוברים ששמיטה תמיד נוהגת מהתורה⁹.

דעת התוספות: התוספות מבארים שתירוצו של רבא נוגע רק לשאלה השנייה של הגמ' איך חכמים תקנו שמיטת כספים מדרבנן כאשר מהתורה החובות נשמטים אבל בנוגע לשאלה הראשונה של כיצד הלל היה יכול לתקן שהחובות אינם נשמטים כאשר מהתורה הם נשמטים.

ועל כך תירץ רבא שמכיוון שהפקר ב"ד הפקר יש כוח ביד חכמים להפקיע ממון ולגרום לכך שהחובות ישמטו למרות שמהתורה הם אינם נשמטים.

אבל לגבי שאלת הגמ' הראשונה כיצד הלל היה יכול לתקן פרוזבול נגד דברי התורה רבא מודה לאביי שתקנת הלל נכונה רק לדעת רבי ששביעית תלויה ביובל וממילא ישנם תקופות שהיא אינה נוהגת מהתורה ורק לתקופה כזאת תקן הלל פרוזבול.

סיכום העולה מהגמרא

לדעת רש"י עולה מהגמרא בגיטין שאביי פסק את דעת רבי להלכה ודעתו של רבא במחלוקת זו לא נתבארה.

ולדעת התוספות גם אביי וגם רבא פסקו להלכה כדעת רבי ששביעית תלויה ביובל ולכן כאשר אין היובל נוהג גם השביעית אינה נוהגת מהתורה.

דעות הראשונים

הראשונים נחלקו כמי נפסקה ההלכה כדעת רבנן או כדעת רבי.

ונראה שאפשר לחלק את דעות הראשונים לשלוש שיטות מרכזיות:

9. אבל גם אין זה אומר שרבא פסק כמותם מכיוון שתירוצו עדיין יכול לעלות גם לדעת רבי.
פט

- א. ראשונים הסוברים ששמיטה בזמן הזה מדרבנן מכיוון שהלכה כרבי.
ב. ראשונים הסוברים ששמיטה בזמן הזה מדאורייתא והלכה כחכמים.
ג. ראשונים הסוברים ששמיטה בזמן הזה נוהגת ממנהג חסידות.

פירוט השיטות וראיותיהם :

שיטה א :

רש"י¹⁰ בסנהדרין פסק הלכה כרבי וממילא שביעית בזמן הזה מדרבנן מכיוון שתנאי היובל אינם מתקיימים "שביעית בזמן הזה דרבנן, דבטלה קדושת הארץ"¹¹

כדעת רש"י פסקו ראשונים רבים בהם רבינו ניסים¹², רשב"א¹³, ריטב"א¹⁴, יד רמ"ה¹⁵, יראים¹⁶, סמ"ג¹⁷ וטור¹⁸.

נימוקם העיקרי של ראשונים אלו לפסיקתם כדעת רבי הוא שמהגמרא בגיטין רואים שאביי¹⁹ פסק את דעת רבי להלכה ולא מצאנו אמורא שחולק עליו בהדיא כך נפסק להלכה.

שיטה ב :

הרמב"ן בספר הזכות²⁰ מבאר ששמיטה כיום נוהגת מהתורה כי להלכה פוסקים כשיטת חכמים שאין תלות בין השמיטה ליובל וממילא גם כאשר היובל אינו נוהג מדאורייתא מצוות השמיטה תמיד נוהגת מהתורה.

הרמב"ן מביא לכך כמה ראיות :

-
10. בסנהדרין כו. ד"ה "פוקו זרעו בשביעית"
11. וכעין זה כתב רש"י בסוגיה בגיטין לו. ד"ה "בזמן שאי אתה משמט קרקע"
12. בביאורו על הרי"ף בסוגיה בגיטין לו.
13. שו"ת הרשב"א ג, לב
14. גיטין לו.
15. סנהדרין כו.
16. קסד.
17. עשין קמח.
18. יו"ד שלא, ב.
19. ולפי תוס' גם רבא.
20. ספר שנכתב להגן על הרי"ף מפני השגות הראב"ד.
צ

1. ישנו סיפור בגמ' שר' יוחנן דן לרב אסי בדיני שמיטת כספים והחמיר לו בדין, ומכאן אומר הרמב"ן משמע שר' יוחנן סובר שהיא נוהגת מהתורה אחרת לא היה לו להחמיר בה.
2. ישנו כלל ידוע בפסיקת הלכה ש"הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו"²¹ ולפי כלל זה יוצא שכאן הלכה כחכמים ששמיטה תמיד נוהגת מדאורייתא ולא תלויה ביובל ולא כדעת כרבי.
3. כיום מפורסמת היא שנת השמיטה בארץ ישראל והם נוהגים בה בכל דיניה ולכן ברור שזה בגלל ששמיטה נוהגת מדאורייתא גם כאשר אין היובל נוהג.²² כדעת הרמב"ן הביא גם הרא"ש²³ "אבל עיקר שביעית נוהג אף בזמן הזה כרבנן דפליגי עליה דרבי ואית להו דשביעית נוהג בזמן הזה".

שיטה ג :

דעת הראב"ד²⁴ בהשגותיו על הרי"ף בסוגיה²⁵ היא ששמיטה בזמן הזה נוהגת אך ורק **ממידת חסידות** לא מהתורה ואף לא מדרבנן. הראב"ד מבאר שאב"י שאמר שהלל תקן פרוזבול כאשר שמיטה הייתה מדרבנן דיבר רק על תקופת בית שני שאז גם היובל נהג מדרבנן אבל כיום שאין היובל נוהג גם מדרבנן גם השמיטה אינה נוהגת מדרבנן. ראייתו של הראב"ד לכך שגם מדרבנן שמיטה אינה נוהגת כיום היא מהמשך הגמ' בגיטין²⁶ ששם מובאים שני סיפורים שמספרים על רבן דבי רב אשי ועל ר' חייה בר אבא שקיימו פרוזבול גם ללא ב"ד אלא רק מסרו את החובות שלהם אחד לשני. ומכאן נראה שהאמוראים לא דקדקו בפרטי דיני השמטת כספים ופרוזבול אלא קיימו אותם רק בצורה כללית וברור שהאמוראים לא היו מזלזלים בדבר אם

-
21. הכלל אומר שכאשר רבי חולק על תנא אחד הלכה כמותו אבל כאשר רבים חולקים על רבי הלכה כדברי החולקים עליו.
 22. הרמב"ן מגדיר ראייה זו כראיה מכרעת.
 23. תוס' רא"ש מו"ק ד. ד"ה "אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא גמירי"
 24. וכדעתו סברו גם הרז"ה והמאירי.
 25. בגיטין לה :
 26. גיטין לז :

הוא היה נוהג מדרבנן ולכן נראה שמכיוון ששמיטה נהגה רק ממידת חסידות לא דקדקו בפרטי הדינים²⁷.

דעת רבינו הרמב"ם

הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל מתייחס בשני מקומות באופן מפורש לשאלתנו האם שמיטה בזמן הזה נוהגת מדאורייתא או מדרבנן.

א²⁸. "אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ".

ב²⁹. "ובזמן שהיובל נוהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל נוהג אין נוהג עבד עברי ולא בתי ערי חומה ולא שדה אחוזה ולא שדה חרמים ואין מקבלים גר תושב ונוהגת שביעית בארץ מדבריהם וכן השמטת כספים בכל מקום מדבריהם³⁰ כמו שביארנו".

משתי ההלכות עולה באופן ברור כי הרמב"ם פסק הלכה כרבי שכאשר אין היובל נוהג אין שמיטה נוהגת מהתורה, וממילא כיום שאין היובל נוהג גם שמיטה נוהגת רק מדרבנן.

וכך ביארו את דעת הרמב"ם מהר"י קורקוס, החזון איש, הרב קאפח ("מארי") והרב קנייבסקי בדרך אמונה.

דעת מרן השו"ע בדעת הרמב"ם ולהלכה

השו"ע מתייחס לשאלה האם לדעת הרמב"ם שמיטה נוהגת כיום מדאורייתא או מדרבנן בכמה מקומות ודבריו נראים לכאורה כסותרים זה את זה.

27. אולם הרמב"ן על הראב"ד שם טוען שהראב"ד חזר בו מטענה זו ששביעית נוהגת רק ממידת חסידות.

28. פרק ט הלכה א.

29. פרק י הלכה ט.

30. בנוסחת הדפוסים הנוסח מעט שונה ויתבארו הדברים לקמן.

בביאורו על הרמב"ם כסף משנה בשלושה מקומות שונים³¹ מבאר מרן השו"ע שהרמב"ם פוסק ששמיטה בזמן הזה מדאורייתא.

וכך מבאר מרן את הבנתו ברמב"ם :

בפרק ד' הלכה כה כותב הרמב"ם "אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר כי תבואו אל הארץ וגו', ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית".
הכסף משנה מבין שכוונת הרמב"ם היא שגם לאחר חורבן הבית שמיטה ממשיכה לנהוג מהתורה והדבר מראה שהרמב"ם פסק כדעת חכמים שאין תלות בין מצוות היובל למצוות השמיטה ולכן גם לאחר החורבן שמצוות יובל אינה נוהגת שמיטה עדיין נוהגת מהתורה.

מרן מנמק שהרמב"ם פסק כחכמים מכיוון ש"אין הלכה כר' מחבריו"³².

אבל מקשה הכסף משנה על ביאורו שהרי הרמב"ם פסק בתחילת פרק ט ששמיטת כספים היא מדרבנן כאשר אין היובל נוהג?

וכן הרמב"ם פסק להלכה את תקנת פרוזבול שתקן הלל ומהגמרא בגיטין עולה שרק כאשר שמיטה מדרבנן נוהג דין פרוזבול?

בעקבות קושיא זו חוזר בו מרן חלקית מהבנתו ברמב"ם, ומבאר מרן שהרמב"ם אכן פסק כרבי ששמיטה נוהגת מדרבנן כאשר אין היובל נוהג אבל הרמב"ם הבין שלימודו של רבי מדבר אך ורק על שמיטת כספים ולא על שמיטת קרקעות³³.

ולכן שמיטת כספים נוהגת היום מדרבנן וזה מה שפסק הרמב"ם בתחילת פרק ט אבל שמיטת קרקעות נוהגת מדאורייתא וזה מה שפסק בפרק ד' הלכה כה.
מרן מוסיף להקשות על ביאורו ברמב"ם מכך שבפרק י' הלכה ט' כותב הרמב"ם בצורה מפורשת שגם שמיטת קרקעות בזמן הזה נוהגת מדרבנן? ומתוך הכסף

31. פרק ד הלכה כה, פרק ט הלכה א ופרק י הלכה ט.

32. כמו הראיה שהביא הרמב"ן.

33. הלימוד של רבי הוא "בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים" רוב הראשונים הבינו שכוונת רבי היא בזמן שאתה משמט קרקע הכוונה ליובל שיש בו רק שמיטת קרקעות ולא שמיטת כספים ושמיטת כספים הכוונה לכל דיני השמיטה שהיא מובדלת מיובל בכך שרק בה יש שמיטת כספים.
צג

משנה שדברי הרמב"ם שם שכתב "מדבריהם" הכוונה רק על שמיטת כספים אבל שמיטת קרקעות נוהגת מדאורייתא גם כשאין היובל נוהג³⁴. תירוץ זה של מרן מתאפשר מכיוון שלגרסת הדפוסים נוסח הלכה זו שונה במעט מנוסח כת"י.

גרסת כת"י ברמב"ם היא "ובזמן שהיובל נוהג נוהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל נוהג אין נוהג עבד עברי ולא בתי ערי חומה ולא שדה אחוזה ולא שדה חרמים ואין מקבלים גר תושב ונוהגת שביעית בארץ מדבריהם וכן השמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו".

לעומת זאת גרסת הדפוסים היא "ובזמן שהיובל נוהג נוהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל [נוהג] אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו".

לפני מרן³⁵ הגרסה ברמב"ם הייתה כגרסת הדפוסים ולכן היה יכול מרן לתרץ שמה שכתב הרמב"ם מדבריהם עולה רק על שמיטת כספים אבל שמיטת קרקעות היא מהתורה בשביעית.

אבל לפי גרסת כת"י אין אפשרות להבין את דברי הרמב"ם כפי שהבין מרן שיצר חלוקה בין שמיטת קרקעות שהיא מהתורה לבין שמיטת כספים שהיא מדרבנן. מכיוון שבגרסת כת"י הרמב"ם כותב בצורה מפורשת שגם לגבי שמיטת קרקעות כאשר אין היובל נוהג היא נוהגת רק מדרבנן³⁶.

34. ההיגיון של חילוק זה בין שמיטת כספים שתלויה ביובל לבין שמיטת קרקע שלא תלויה ביובל נובע כנראה מהבנה שהלימוד של רבי מדבר רק על שמיטת כספים מכיוון שהפסוק שממנו למד רבי אכן מדבר רק על שמיטת כספים "וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו".

35. נראה שמרן הכיר את גרסת כת"י כיוון שכבר מהר"י קורקוס הביא אותה בביאורו ועד כמה שידוע לנו מרן ראה את פירושו של מהר"י קורקוס על הרמב"ם.

36. ולפי גרסה זו שבעצם ברורה כוונת הרמב"ם שכל דיני שמיטה תלויים ביובל וממילא כאשר היובל אינו נוהג כל דיני השמיטה נוהגים מדרבנן צריך לבאר מה כוונת הרמב"ם שכתב בפ"ד הלכה כה' "ששמיטה נוהגת בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית"?

לסיכום דברי הכסף משנה: מרן בביאורו על הרמב"ם כסף משנה מבין מדברי הרמב"ם בפרק ד' הלכה כה ששמיטה נוהגת גם שלא בפני הבית שכוונתו היא ששמיטה בזמן הזה מדאורייתא אבל הוקשה לו שבשני מקומות אחרים יוצא מדברי הרמב"ם ששמיטה בזמן הזה מדרבנן ולכן הוא נאלץ לדחוק את שני המקומות ולבאר שכל מה שהרמב"ם כתב ששמיטה נוהגת כיום מדרבנן זה רק שמיטת כספים אבל שמיטת קרקע נוהגת מדאורייתא.

לעומת דברי מרן בכסף משנה ישנם שלושה מקורות אחרים בדבריו שבהם כותב מרן שלדעת הרמב"ם שמיטה נוהגת כיום מדרבנן הפוך ממה שכתב בכסף משנה **א.** ³⁷ בשו"ת אבקת רוכל³⁸ ששם כותב מרן השו"ע בצורה מפורשת שדעת הרמב"ם היא ששמיטה בזמן הזה מדרבנן.

ב. בחיבורו בית יוסף על הטור ביורה דעה סימן סז כותב מרן "בפרק השולח (גיטין לו:): אמרינן דשביעית משמטת בזמן הזה מדרבנן ומשמע התם דבין שמיטת קרקע בין שמיטת כספים לא נהגי בזמן הזה אלא מדרבנן... **וכך הם דברי הרמב"ם בהלכות שמיטה פרק ט' (ה"ב-ה"ג) ופרק י"ו.**"

ג. בכסף משנה פרק ד הלכה כט כותב מרן על דברי המבי"ט "לא דק שבהדיא כתב רבינו דשמיטת קרקע בזמן שאין היובל נוהג אינו אלא מדבריהם" **לסיכום:** דעת מרן השו"ע אינה ברורה כ"כ מכיוון שבכסף משנה בביאורו על הרמב"ם הוא מאריך להסביר וליישב מדוע לדעת הרמב"ם שמיטה נוהגת

מהר"י קורקוס בביאורו על הלכה זו מבאר שמקורו של הרמב"ם להלכה זו בספרא ששם מבואר שארבע עשרה שנה לאחר שנכנסו בני ישראל לארץ החלו למנות שמיטין ויובלות כיוון שאז נגמרו כיבוש הארץ וחלוקתה לשבטים וכפי שראינו תנאי זה של חלוקת הארץ לפי נחלות השבטים זהו אחד מתנאי היובל.

וזוהי כוונת הרמב"ם שגם קודם בניין הבית נהגו ישראל שמיטה ויובל מהתורה אבל ברור שאין כוונת הרמב"ם בהלכה זו שגם כאשר אין בית המקדש קיים וגם אין היובל נוהג שמיטה נוהגת מהתורה.

37. סימן כד.

38. בתשובה זו עוסק מרן השו"ע במחלוקתו עם המבי"ט בין דורו בשאלה האם יש קניין לגוי להפקיע את קדושת הארץ שזה היא שאלה היסוד בסוגיית היתר המכירה תשובה זו גם הובאה בכסף משנה פ"ד הלכה כט.

מהתורה³⁹ ומצד שני בשני מקורות אחרים הוא כותב שדעת הרמב"ם היא ששמיטה נוהגת מדרבנן.

דעת האחרונים ופוסקי דורנו

רוב האחרונים ופוסקי דורנו פסקו להלכה ששביעית בזמן הזה מדרבנן ובעיקר הסתמכו על ההבנות שכך פסק הרמב"ם וכן על כך שזו דעת רוב הראשונים לפסוק הלכה כרבי ששביעית תלויה ביובל וכשאיין היובל נוהג גם שביעית נוהגת רק מדרבנן.

וכך לדוג' פסק החזון איש "ונראה דלעניין שביעית בזמן הזה יש לסמוך שהוא מדרבנן שזו דעת הרמב"ם"⁴⁰. וכן פסק תלמידו הרב חיים קנייבסקי בספרו דרך אמונה וכן פסק הרב קוק בספרו שבת הארץ וכן פסק בספר פאת השולחן אך ישנה דעת מיעוט בפוסקים שפסקו להלכה כיום לחשוש לכך ששמיטה נוהגת מהתורה והם בית הלוי ומשיב דבר.

על פסיקה זו מסתמכים הפוסקים בדינים רבים בשביעית:

- א. בכל דיני הספיקות שהואיל ושמיטה מדרבנן אפשר להחיל עליהם את הכלל ספק דרבנן לקולא.
- ב. בדין היתר מכירה שהמצדדים בו הסתמכו בין השאר על כך ששמיטה כיום אינה נוהגת מהתורה.
- ג. וכן דין פרוזבול שכמו שכבר פסק הרמב"ם שהוא מתאפשר רק כאשר השמיטה אינה נוהגת מהתורה.

סיכום הדברים

במאמר זה נסינו לתמצת את הסוגייה האם שמיטה נוהגת כיום מהתורה או מדרבנן?

ראינו שהדבר תלוי במחלוקת רבי וחכמים האם מהתורה שמיטה תלויה ביובל לדעת רבי השמיטה תלויה ביובל וממילא כאשר אין היובל חל אין השמיטה

39. ברמב"ם הוצאת פרנקל כתבו בהערה שע"פ הידוע לנו מה שכתב מרן בכסף משנה שלדעת הרמב"ם שמיטת קרקעות נוהגת מהתורה כיום כתב מרן בתקופה מאוחרת יותר בחייו מדבריו שכתב מרן בשו"ת אבקת רוכל ובבית יוסף.

40. סימן ג, ח. צו

נוהגת מהתורה אבל לדעת חכמים דין השמיטה אינו תלוי ביובל ולכן גם כאשר היובל אינו נוהג שמיטה נהגת מהתורה.

ראינו שלדעת אב"י נפסקה הלכה כרבי וכן פסקו רוב הראשונים.

ראינו שבדעת הרמב"ם נראה ברור שפסק כדעת רבי להלכה וכן פסקו רוב המפרשים.

ראינו שבדעת מרן השו"ע הדבר מסופק מכיוון שסתר את דבריו בכמה מקומות. וראינו שכן פסקו רוב האחרונים ופוסקי הדור ופסיקה זו משמשת בסיס רחב להרבה דינים ופרטי דינים בפסיקת ההלכה בשמיטה.

